

Park krajobrazowy Beskidu Myślenickiego szansą na zrównoważony rozwój dorzecza górnej Raby i regionu

The Beskid Myślenicki Landscape Park: a chance for sustainable development in the Upper Raba River valley and surrounding region

Dariusz Dyląg

Abstract: The design to establish the Beskid Myślenicki Landscape Park in the area as a natural barrier to the urbanisation process and also a northern route for animal migration in the Beskidy Mts (still to be estimated) has been in place since 1996. It is a buffer zone on the approaches to the Gorce National Park, which is rich in terms of nature and culture, as well as being a highly attractive area for tourism and recreation.

Key words: the Beskid Myślenicki Landscape Park, Beskidy Mts, Upper Raba River valley, Myślenice, point scoring system, plant and animal migration, tourism, recreation

32–420 Zagórzany 127, e-mail: dede@pcim.pl; <http://beskidmyslenicki.myslenice.edu.pl>

WPROWADZENIE

Spójrzmy na dowolną mapę przedstawiającą przyrodnicze tereny chronione w województwie małopolskim. Od razu rzuca się w oczy „biała plama”, jaką na takiej mapie jest obszar położony między dolinami Skawy i Raby. Strefa, która stanowi naturalną zaporę dla procesów urbanizacji i jednocześnie północny weksel nadal nieoszacowanej migracji zwierząt na obszarze Beskidów. Owa strefa buforowa o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych, jak również turystyczno-rekreacyjnych, zwana Beskidem Myślenickim, to naturalne przedpole Gorczańskiego Parku Narodowego. Choćby z tego ostatniego powodu winna być poddana ochronie w postaci parku krajobrazowego. W ten oczywisty sposób powinno się wypełnić sztuczną lukę pomiędzy Parkiem Krajobrazowym Beskidu Małego a Zespołem Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie.

Krajobraz kulturowy regionu, a w szczególności duże urozmaicenie pokrycia terenu i dalekie panoramy z użytkowanych rolniczo grzbietów, w połączeniu

z walorami naturalnymi (ukształtowanie powierzchni), stanowi o jego dużej atrakcyjności turystycznej. Wytypowane metodą bonitacji punktowej obszary o najwyższych walorach, które powinny zostać włączone w skład proponowanego parku krajobrazowego to: najwyższa część Łysiny i rejon Kudłaczy, rejon Chełmu i przełomu Raby „Luteranka”, masyw Kotunia, wierzchowiny Koskowej Góry i Parszywki oraz rejon Babicy wraz ze źródłiskami Gościbi, objętymi ochroną rezerwatową (Dyląg 1997; Cichoń, Ziąja 2003).

NAZWA I PROJEKT PARKU

Nazwa Beskid Myślenicki pojawiła się w literaturze w latach międzywojennych. Określenia Beskid Myślenicki używali tej miary naukowcy i badacze co prof. Tadeusz Banachiewicz (1923) czy prof. Stanisław Leszczycki (1933). Granice tego regionu po raz pierwszy wyodrębnił w 1938 r. dr Mieczysław Orłowicz, twórca podziału Karpat z turystycznego punktu widzenia. Beskid Myślenicki

stanowił zachodnią część Beskidu Wyspowego, ograniczoną dolinami Skawy (od zachodu), Raby (od południowego wschodu) i Stradomki (od wschodu).

Myśl o powołaniu Parku Krajobrazowego Beskidu Myślenickiego zaistniała w październiku 1996 roku (Dyłał 1996). Poddano analizie walory przyrodniczo-kulturowe przyszłego parku i opracowano ogólne warunki jego powstania; określono też granice oraz m.in. projektowane ścieżki dydaktyczne, ekologiczny park ochrony czynnej plażów, umiejscowiono siedzibę administracji parku i pawilony dydaktyczno-edukacyjne oraz punkty informacyjne (Ryc. 1). Grupa mieszkańców utworzyła następnie Społeczny Komitet Powołania Parku Krajobrazowego Beskidu Myślenickiego i zwróciła się z prośbą do ówczesnych samorządowych władz Myślenic o pomoc w realizacji tego projektu. Wystosowano specjalne pisma do wszystkich zainteresowanych gmin (Pcim, Tokarnia, Wiśniowa, Lubień, Sułkowice, Dobczyce).

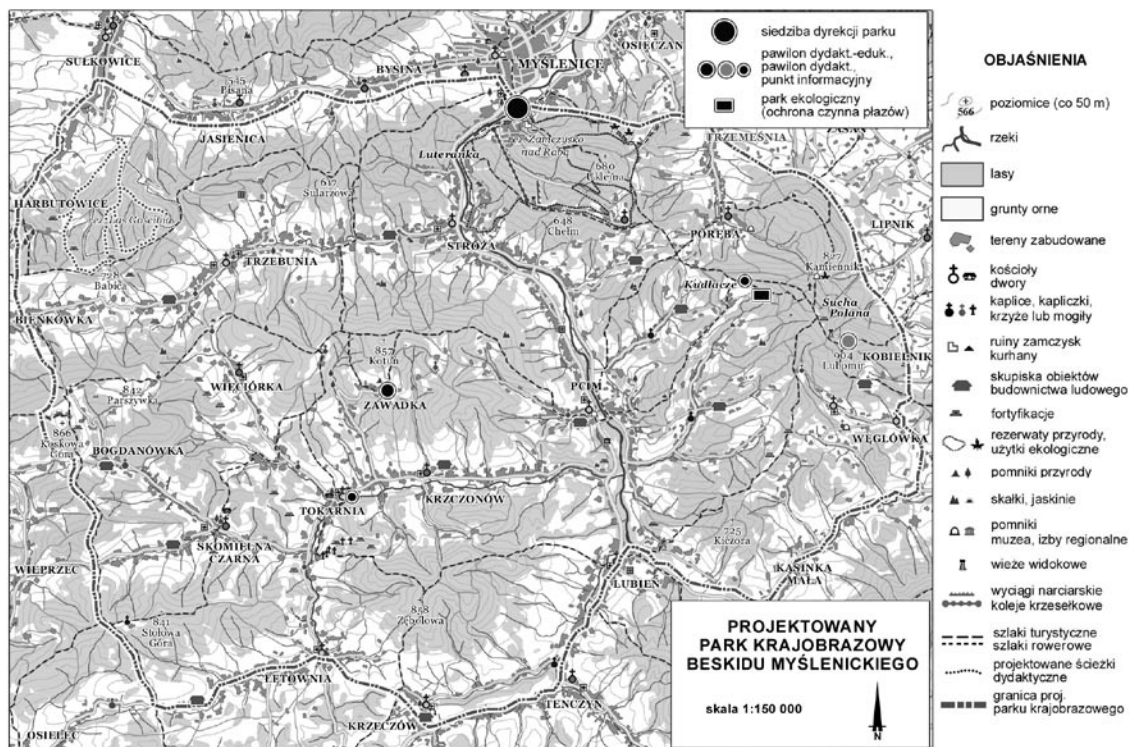
Konsultacje z gminami przyniosły plon w postaci pisemnych opinii. Trzy z nich warto tutaj zacytować, ponieważ stanowią przekrój zapatrywań mieszkańców Beskidu Myślenickiego na istotę projektu:

Urząd Gminy w Pcimiu uprzejmie informuje, że projekt utworzenia parku krajobrazowego został przedłożony do zaopiniowania Komisji Rolnictwa, Leśnictwa i Ochrony Środowiska Rady Gminy Pcim, ponadto był przedmiotem informacji na zebraniach wiejskich – stanowisko zarówno mieszkańców, jak też Komisji w tej sprawie jest negatywne.

Gmina Wiśniowa: (...) w chwili obecnej nie możemy zająć stanowiska w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Beskidu Myślenickiego, z uwagi na to, iż wymaga ono konsultacji bezpośredniej z mieszkańcami na zebraniach wiejskich.

Gmina Sułkowice: (...) plan powołania Parku Krajobrazowego Beskidu Myślenickiego jest bardzo dobrym pomysłem i Gmina nasza w pełni go popiera. W obecnym czasie dużej degradacji środowiska naturalnego wydzielenie obszaru o specjalnych i nieprzeciętnych walorach przyrodniczych, historycznych i kulturowych pozwoli na oderwanie się od szarej rzeczywistości oraz czerpanie w pełni z bogactw jakimi dysponuje natura.

Najważniejsze kierunki rozwoju parku to m.in. wykorzystanie turystyczne i rekreacyjne walorów przyrodniczych. Tutaj roztacza się ciekawa perspektywa przed

Ryc. 1. Projektowany Park Krajobrazowy Beskidu Myślenickiego (oprac. Piotr Sadowski)

Fig. 1. The planned Beskid Myślenicki Landscape Park

popularną na całym świecie ekoturystyką i agroturystyką. Budowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej: tras rowerowych o antyerozyjnej nawierzchni, tras narciarskich dla narciarstwa śladowego i zjazdowego oraz szlaków konnych. Szkolenia przewodników dla potrzeb ekoturystyki. Oprócz nich planuje się położyć szczególny nacisk na eksploatację zasobów leśnych, łowiectwo, rybołówstwo, produkcję zdrowej żywności, rzemiosło artystyczne i rękodzielnictwo oraz sztukę. Propagowanie zasad zrównoważonego rozwoju, modyfikację szkolnych programów nauczania, utworzenie ścieżek dydaktycznych, wydawnictwa parkowe. Opracowanie programu restrukturyzacji zatrudnienia z uwzględnieniem tempa rozwoju turystyki i rekreacji oraz eksploatacji zasobów przyrodniczych (Dyląg 1997, 2004).

OBECNY STAN I ROZWÓJ DORZECZA GÓRNEJ RABY I REGIONU

Beskid Myślenicki jest obszarem o znacznym stopniu przekształcenia antropogenicznego i dużym zagrożeniu naturalnego przebiegu procesów przyrodniczych. W dużej mierze jest to efekt nie do końca przemyślanej gospodarki w okresie po II wojnie światowej. Intensywne zagospodarowanie całego obszaru, od den dolin po grzbieity, doprowadziło do pogorszenia stanu środowiska i atrakcyjności krajobrazu w sensie wizualnym (Balon, Malara 1993). Dotychczasowe badania wskazują na stały wzrost zanieczyszczeń powietrza i wód powierzchniowych.

Wśród zanieczyszczeń powietrza duży udział mają pyły i gazy z kotłowni domowych, kumulujące się w intensywnie zabudowanych dnach dolin, a także zanieczyszczenia komunikacyjne z ruchliwej „zakopianki”. Monitoring powietrza (Sebesta 2005) prowadzony był od 2003 roku jedynie w Myślenicach w stacjach pomiarowych usytuowanych przy ul. Poniatowskiego 11a (stacja pasywna w Prasowalni na wysokości 3 m – kryterium ochrony zdrowia; zakres pomiarowy: NO_2 i SO_2), na osiedlu Tysiąclecia (pasywna w Placówce Opiekuńczo-Profilaktycznej dla Dzieci Zdrowych – ochrona zdrowia; benzen) i w Rynku (mobilna; NO_2 , SO_2 , pył zawieszony PM_{10} i CO). Średnioroczne stężenia dwutlenku siarki są wyższe od średniorocznych stężeń dwutlenku azotu. Na stan zanieczyszczenia powietrza dominujący wpływ mają zanieczyszczenia pochodzące z lokalnych źródeł emisji oraz napływające z obszarów sąsiednich. Średnioroczne stężenia benzenu w 2004 roku wynosiły odpowiednio [$\mu\text{g}/\text{m}^3$]: roczne – 2,21; w sezonie letnim – 1,22; w sezonie zimowym – 3,20; max/min w roku – 4,7/0,55. Zgodnie

z klasyfikacją dla kryterium ochrony zdrowia, opracowaną przez Instytut Ochrony Środowiska w Warszawie, obszar Beskidu Myślenickiego zaliczono do klasy B. Oto wynikowe klasy dla poszczególnych zanieczyszczeń: NO_2 – A, SO_2 – A, PM_{10} – B, Pb – A, C_6H_6 – A, CO – A, O_3 – A.

W 2004 roku nastąpiła istotna zmiana sposobu oceny stanu jakości rzek w Polsce (Sebesta 2005). W latach poprzednich rzeki oceniano w trzech klasach czystości. Wody przekraczające parametry trzeciej klasy traktowano jako wody pozaklasowe. Obecnie klasyfikacja jakości wód powierzchniowych rzeki Raby w punktach pomiarowych powyżej Stróży (nr 42) i poniżej Myślenic (nr 43) przedstawia się następująco:

- 42 – klasa III (wybór wskaźników degradujących jakość wody: V [wody złej jakości] – ogólna liczba bakterii coli; IV [wody niezadawalającej jakości] – barwa, zawiesina ogólna; III [wody zadawalającej jakości] – BZT₅, ChZT-Mn, ChZT-Cr, azotyny, arsen, selen);
- 43 – klasa III (IV – barwa, azot Kjeldahla, ogólna liczba bakterii coli; III – zawiesina ogólna, O_2 , amoniak, azotyny).

Wody powierzchniowe ujmowane do celów konsumpcyjnych muszą spełniać wymagania w zakresie jakości po zastosowaniu odpowiedniego uzdatnienia. W zależności od wartości granicznych poszczególnych wskaźników wody takie dzieli się na trzy kategorie (od najlepszych do najbardziej zanieczyszczonych): A1, A2 i A3. Oto ocena wód ujmowanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia w 2004 roku dla poszczególnych punktów pomiarowych:

- **rzeka Gościbia powyżej ujęcia** – ogólna kategoria wód A2 (według wskaźników fizykochemicznych – A1, według wskaźników bakteriologicznych – A2);
- **rzeka Raba powyżej Stróży** – ogólna kategoria wód nie spełnia A1 A2 A3 (według wskaźników fizykochemicznych – nie spełnia A1 A2 A3, według wskaźników bakteriologicznych – A3);
- **rzeka Raba poniżej Myślenic** – ogólna kategoria wód nie spełnia A1 A2 A3 (według wskaźników fizykochemicznych – nie spełnia A1 A2 A3, według wskaźników bakteriologicznych – A3);
- ponadto w województwie małopolskim jedynie **rzeka Skawa w Jordanowie i rzeka Skawinka powyżej Skawiny** w zakresie ogólnej kategorii wód również nie spełniają A1 A2 A3 (jest to ta sama strefa „białej plamy” braku ochrony).

Dla porządku podajmy jeszcze ocenę jakości wód podziemnych na przykładzie dwóch monitorowanych źródeł: Stróża – klasa II [dobra] i Czasław – klasa IV

[niezadawalająca]. Od szeregu lat w celu poprawy stanu wód w gminach zlewni Jeziora Dobczyckiego (stanowiącego rezerwar wody pitnej dla aglomeracji krakowskiej) prowadzona jest kompleksowa kanalizacja finansowana ze środków Związku Gmin Dorzecza Górnej Raby i Krakowa.

W ostatnich latach w Beskidzie Myślenickim notuje się naturalne i antropogeniczne procesy, prowadzące do zmiany, a po części obniżenia walorów krajobrazowych (Sadowski 2003). Wskutek recesji rolnictwa i porzucania pól uprawnych, zachodzi proces renaturalizacji środowiska, o bardzo pozytywnych skutkach przyrodniczych. Sukcesja lasu w rejonie punktów widokowych prowadzi jednak do ograniczenia rozpiętości panoram, a tym samym do zmniejszenia walorów widokowych. Do przemian antropogenicznych, mających negatywne skutki w krajobrazie, zaliczyć należy budowę różnego typu infrastruktury na grzbiecach górskich, jak również koszarne

projekty architektoniczne obiektów sakralnych miejscowości położonych w dolinach. Przykładem jest budowa przekaźnika telekomunikacyjnego na Koskowej Górze, zabudowa grzbieców Działku (Ryc. 2) i Działów, budowa drogi na wierzchołek Lubomira (w związku z planowaną odbudową obserwatorium astronomicznego), powstający właśnie kompleks sakralny w Tokarni, czy regulacja Raby i inwestycje drogowe w przełomie „Luteranka” (Ryc. 3).

Zauważalna i postępująca ekspansja zabudowy w kierunku wierzchołków z wybitnymi walorami krajobrazowymi powinna być warunkowa. Nawet obecnie istnieje możliwość takiej modyfikacji inwestycji drogowej w dolinie Raby, która uwzględniałaby zasady zrównoważonego rozwoju. Obszar Beskidu Myślenickiego stanowi teren migracji dużych ssaków (Dyłaż, Sadowski 2005). M.in. w Pcimiu obserwowano przemieszczanie się watahy wilków w 2004 roku; kilka niedźwiedzi brunatnych pojawiło się w 1999 roku w Stróży i w Raciechowicach. Najbardziej

Ryc. 2. Zabudowa grzbiecia Działku (fot. Piotr Sadowski)

Fig. 2. Housing developments on the Działek ridge

a

b

Ryc. 3. Przełom „Luteranka” dawniej (a) (fot. ze zbiorów Dariusza Dyląga) i dziś (b) (fot. Piotr Sadowski)

Fig. 3. The narrowed „Luteranka” river valley: in the past (a) and as it is today (b)

spektakularny przypadek migracji w poszukiwaniu terytorium miał miejsce w 2004 roku, kiedy to młody niedźwiedź usiłował kilkakrotnie przekroczyć ruchliwą „zakopiankę” w przełomie „Luteranka”. Próba zakończyła się niepowodzeniem i „miś” musiał powrócić na stronę myślenickiego Zarabia. Następnie obserwowano podobnego osobnika w rejonie schroniska PTTK na Kudłaczach pod Łysiną. Przypuszcza się, że to właśnie ten niedźwiedź szykuje się obecnie do gawrowania na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego. Wystarczy więc tak przebudować powstający właśnie przepust nad potokiem Miłogoszcz w rejonie „Luteranki”, by nie następowało przerwanie naturalnego korytarza dla migracji zwierząt i roślin.

Obok wymienionych wyżej negatywnych przykładów, prowadzi się prace mające na celu przywrócenie walorów widokowych oraz udostępnienie walorów przyrodniczych

regionu dla turystów. Obejmują one zarówno budowę wież widokowych (Chełm, Łysina), jak również wytyczanie ścieżek dla turystyki rowerowej (Chełm, Uklejna) i ścieżek dydaktycznych (rezerwat „Zamczysko nad Rabą”, koncepcja ścieżki w rezerwacie „Las Gościbia” (Sadowski 2005). Podejmuje się również działania w kierunku lepszego udostępnienia walorów historyczno-kulturowych ziemi myślenickiej (Dyląg, Sadowski 2005), m.in. kurhanów ciałopalnych z VII-IX w. w Kornatce czy zachowanych śladów I wojny światowej.

UWAGI KOŃCOWE

Z powyższych przykładów wynika, że degradacja środowiska i krajobrazu dotyczy miejsc o najwyższych walorach, stąd postulat jak najszybszego objęcia ich ochroną krajobrazową. Spowodowałyby to wprowadzenie regulacji prawnych, dotyczących zagospodarowania wytypowanych obszarów, z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, którego jednym z zasadniczych kierunków jest w obszarze badań turystyka i rekreacja (Dyląg 2004). Wprowadzenie zrównoważonego rozwoju regionu dorzecza górnej Raby, w którym na równi traktuje się działania proekologiczne, samorządową politykę gospodarczą i społeczną oraz racjonalne planowanie przestrzenne, jest obecnie potrzebą chwili. To szansa, z której mieszkańcy regionu jak na razie nie zdają sobie sprawy. A czas, niestety, działa także na ich niekorzyść. Tak rozumiane postulaty były możliwe do zrealizowania w Parku Krajobrazowym Beskidu Małego i w Zespole Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie. Miejmy nadzieję, że samorządy gminne powiatu myślenickiego stać na decyzję, dzięki której nasze wnuki i prawnuki będą mogły obejrzeć góry Beskidu Myślenickiego nie tylko w postaci wirtualnej rzeczywistości starych fotografii, lecz także w naturalnej postaci. Czego i sobie życzę.

PIŚMIENNICTWO

- Balon J., Malara H. 1993. Wpływ człowieka na środowisko przyrodnicze Ziemi Myślenickiej. [W:] Z. Czeppe, K. German (red.) Monografia Ziemi Myślenickiej. T. 3 Geografia: 117–128. Universitas, Kraków.
- Banachiewicz T. 1923. Pierwsze miesiące Stacji Astronomicznej w Beskidach. Rocznik Astronomiczny Obserwatorium Krakowskiego 2.
- Cichoń S., Ziaja W. 2003. Ocena krajobrazu powiatu myślenickiego jako podstawa koncepcji parku krajobrazowego. [W:] M. Pietrzak (red.) Krajobraz, turystyka,

- ekologia, Probl. Ekol. Krajobrazu 11: 111–121. PWSZ, Leszno, PAEK.
- Dyląg D. 1996. Park krajobrazowy Beskidu Myślenickiego. Nasze Drogi 7.
- Dyląg D. 1997. Myślenicki Park Krajobrazowy. Gazeta Myślenicka 15 (205).
- Dyląg D. 2004. Landscape Park of the Beskid of Myslenice. The Baltic Sea Project 1 (24).
- Dyląg D., Sadowski P. 2005. Beskid Myślenicki. OW Re-wasz, Pruszków.
- Leszczycki S. 1933. Nieznane góry: Beskid Wyspowy. Przegląd Turystyczny PTT 4.
- Orłowicz M. 1938. Podział Karpat polskich na grupy górskie z punktu widzenia turystycznego. Komun. Stud. Turyzmu UJ 4.
- Ořahel J. 1980. Studium percepcie krajiny scenierie a její prinos k lokalizaci zariadenie cestovného ruchu. Geografický Časopis 32, 4.
- Pearce D., Barbier E., Markandya A. 1997. Sustainable Development. Economics and Environment in the Third World. Earthscan Publications Ltd., London.
- Sadowski P. 2003. Przyrodnicze bariery zrównoważonego rozwoju gminy Pcim. [W:] M. Kistowski (red.) Studia ekologiczno-krajobrazowe w programowaniu rozwoju zrównoważonego. Przegląd polskich doświadczeń u progu integracji z Unią Europejską. Probl. Ekol. Krajobrazu 13: 273–282. PAEK, Uniwersytet Gdański.
- Sadowski P. 2005. Projekt ścieżek dydaktycznych po rezerwacie „Las Gościbia” i na Szklanej Górze. Manuskrypt, Urząd Gminy Sułkowice.
- Sebesta L. (red.) 2005. Raport o stanie środowiska w województwie małopolskim w 2004 r. WIOŚ Kraków.
- Silberstein J., Maser CH. 2000. Land-use Planning for Sustainable Development. Lewis Publishers, Boca Raton-London-New York-Washington D.C.

SUMMARY

The Beskid Myślenicki Landscape Park: a chance for sustainable development in the Upper Raba River valley and surrounding region

The design to establish the Beskid Myślenicki Landscape Park in the area as a natural barrier to the urbanisation process and also a northern route for animal migration in the Beskidy Mts (still to be estimated) has been in place since 1996. It is a buffer zone on the approaches to the Gorce National Park, which is rich in terms of nature and culture, as well as being a highly attractive area for tourism and recreation. As such it should fill in the artificial gap that exists between the Beskid Mały Landscape Park and the Pogórze Complex of Landscape Parks in Tarnów.

The work completed to date includes: setting out the general rationale for the establishment of the Park, carrying out an evaluative inventory of nature, defining the borders, mapping out educational trails, designing the ‘park’ to facilitate the active protection of amphibians, situating the administration centre, the pavilions for didactic and other educational activities, and the Park’s information desks, as well as indicating the main areas for future development. The sites of the greatest natural value were chosen using a point-scoring system. Monitoring the state of the natural environment indicates ever increasing levels of air pollution and surface water pollution in the Upper Raba River basin (these waters being the main reserves of drinking water supplies for the Cracow urban area).

In recent years, certain natural and anthropogenic processes taking place in the Beskid Myślenicki have adversely affected the nature of the future Park. Prime examples of these processes are: 1) succession of forest in places with scenic views; 2) a noticeable extension of construction development encroaching upon the mountain ridges of outstanding natural beauty; and 3) the road construction projects forming the trunk road to Zakopane along the narrow gorge of the Raba River valley, so disrupting a natural corridor for plant and animal migrations. Extending landscape protection to the Beskid Myślenicki should be coupled with a legal framework for the economy and cooperation with local governments, ensuring respect for the principles of sustainable development so preventing a further deterioration in the environment and landscape.